

METODECENTRET
Center for Innovation & Metodeudvikling

Fra ung til voksen med handicap

- En litteraturgennemgang

**Fra ung til voksen med handicap
- En litteraturgennemgang**

Metodecentret
Olof Palmes Allé 19
8200 Aarhus N

Marie Høstrup, Helle Høgh & Cecilie Stamhus

Udgivet januar 2020

Download på www.metodecentret.dk

Der kan frit citeres fra litteraturgennemgangen, korrekt angivelse er:

Høstrup, M., Høgh, H. & Stamhus, C. 2019. Fra ung til voksen med handicap – En litteraturgennemgang. Metodecentret, Aarhus.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1 Læsevejledning.....	5
2. Sammenfatning.....	6
3. Undersøgelsens metodiske afsæt.....	7
3.1 Beskrivelse af litteratursøgning	7
4. Overgangen set fra borgernes perspektiv.....	9
4.1 Overgangen set fra de unges perspektiv	9
Selvbestemmelse og selvopfattelse	9
Sammenhæng og kontinuitet.....	9
Ensomhed og isolation.....	10
Kapacitetsopbygning i det omkringliggende miljø.....	11
Inklusion i foreningsliv og fritidsaktiviteter	11
Uddannelse og beskæftigelse	11
4.2 Overgangen set fra de pårørendes perspektiv.....	12
En stressfuld periode	12
Forældrenes ændrede rolle.....	12
Diskontinuitet og ny tilgang til støtte	13
Information og planlægning af overgangen.....	13
Et forbedret tværgående samarbejde.....	14
5. Overgangen set fra et organisatorisk perspektiv.....	15
5.1 Samarbejde mellem familie og professionelle.....	15
Inddragelse af den unge.....	15
Tidligere planlægning af overgangen.....	16
5.2 Samarbejde mellem forskellige professionelle aktører	16
Mange aktører – fælles retning?	16
En samlet organisering.....	17
6. Opsamling	19
7. Referencer.....	21
Bilag 1. Tematisk oversigt over litteraturen	25
1. Borgeres erfaringer – De unges perspektiv	25
2. Borgeres erfaringer – De pårørendes perspektiv.....	26
3. Organisatorisk perspektiv	28
4. Øvrig litteratur.....	30

1. Indledning

I juridisk forstand er 18 år en vigtig skæringsdato for alle unge i Danmark, da man ifølge lovgivningen bliver personlig myndig. Men rejsen henover det 18. år har især vist sig at være udfordrende for unge med handicap, der står overfor mange og mærkbare forandringer. Den unges vilkår for støtte og hjælp ændrer sig, da støtten nu skal bevilges efter voksenbestemmelserne i Serviceloven frem for børneparagrafferne. De unge og deres pårørende beskriver dette skift som ukoordineret og brat, hvor velfungerende støtteforanstaltninger forsvinder fra den ene dag til den anden, selvom behovet ikke er forsvundet, blot fordi fødselsattesten nu siger 18 år. Overgangen fra børne- til voksenområdet medfører i mange danske kommuner, at den unge skal skifte sagsbehandler. Samtidig skal der tages stilling til nye områder, herunder forsørgelse og beskæftigelse. Overgangen introducerer nye tilbud og krav til de unge samt nye fagprofessionelle, der skal hjælpe og vejlede, hvilket kan gøre overgangen kompliceret for de unge og deres pårørende. Men overgangen stiller også krav til rådgiverne, der skal forsøge at bevare overblikket og få etableret det nye samarbejde på tværs, fordi systemernes samspil er helt afgørende for kvalitet og helhed i opgaveløsningen.

Selvom overgangen til det 18. år er en forudsigelig begivenhed, er der usikkerheder og vanskeligheder forbundet hermed, som er velkendte og aktuelle i både udenlandsk og dansk forvaltningspraksis. Der er generelt en stigende opmærksomhed på området fra fx Kommunernes Landsforening, Socialstyrelsen og i enkelte kommuner. Aarhus Kommune har i 2019 iværksat initiativer for at skabe en bedre overgang til voksenlivet for unge med handicap, men der forelægger ikke på nuværende tidspunkt konkrete evalueringer af initiativerne. Der er fortsat brug for mere kvalificeret viden om, hvordan vi kan lykkes med at skabe mere meningsfulde og sammenhængende overgange til voksenlivet for unge med handicap – set fra både et organisatorisk perspektiv og et borgerperspektiv.

Metodecentret har inviteret medlemskommuner til at deltage i en arbejdsgruppe, hvor vi i fællesskab har forsøgt at etablere et vidensgrundlag om overgangen til voksen for unge med handicap. Denne litteraturgennemgang skal ses som et led i udarbejdelsen af det vidensgrundlag. Vi har søgt efter både forskningslitteratur og såkaldt 'grå litteratur', herunder rapporter og erfaringsopsamlinger fra kommuner og handicaporganisationer for også at inddrage praktiske erfaringer i en dansk kontekst. Undersøgelsen er afgrænset til tidsperioden 2009-2019 og inddrager litteratur, der specifikt omhandler overgangen til voksen for unge med handicap. Der er ikke tale om en udtømmende litteratursøgning, og publikationen skal ses som en målrettet videnskortlægning omkring overgangen fra ung til voksen med handicap, der skal bidrage med indsigter og erfaringer, som kan danne udgangspunkt for videre udviklingsarbejde. Litteratursøgningen er foretaget i september 2019, og arbejdsgruppen har bidraget til kvalificering af indholdet.

1.1 Læsevejledning

Litteraturgennemgangen indledes med en sammenfatning af de centrale tendenser i litteraturen i kapitel 2. Dernæst følger det metodiske afsæt i kapitel 3, hvor datagrundlaget introduceres.

Kapitel 4 og 5 præsenterer de indsigter og erfaringer, som vi har identificeret i den fremsøgte litteratur. Strukturen er opbygget omkring to hovedperspektiver, som er fremkommet af gennemgangen; dels et borgerperspektiv og dels et organisatorisk perspektiv.

Kapitel 4 gennemgår borgerperspektivet, hvor der er fokus på unge og deres pårørendes oplevelse af overgangen til voksenområdet. Det er vigtigt at pointere, at unge med handicap er en heterogen gruppe, hvor overgangen kan give anledning til forskellige problemer og løsningsmuligheder afhængig af typen af funktionsnedsættelse og funktionsniveau (Boehm et al., 2015). Der kan ikke nødvendigvis tillægges en "one size fits all"-tilgang til alle identificerede problemstillinger. I litteraturgennemgangen har vi derfor forsøgt at se på nogle af de tendenser, som potentielt *kan* gøre sig gældende for alle unge med handicap. I litteraturoversigten i bilag 1 er den primære målgruppe for de gennemgåede studier angivet. Målgruppen har vi opdelt i henholdsvis kognitive og fysiske handicap, og det fremgår at unge med kognitive handicap er bedst repræsenteret i den fremsøgte forskningslitteratur. De pårørende kan omfatte forældre, familie samt plejefamilie og centrale netværkspersoner for den unge.

Kapitel 5 fokuserer på det organisatoriske perspektiv, hvor overgangen fra ung til voksen er karakteriseret ved at være fyldt med modsætninger, usikkerheder og brudflader. Præcis hvor og hvordan disse modsætninger udspiller sig, kan variere med forskellige kommunale strukturer og organiseringer, men i en organisatorisk forståelsesramme, synes problemerne generelt at være hævet over strukturelle rammebetingelser (Seeman & Johansen, 2013). Denne betragtning er udgangspunktet for vores organisatoriske del af litteraturgennemgangen, hvor vi forsøger at identificere overgangens generelle problemstillinger, virksomme løsninger og udviklingspotentialer.

2. Sammenfatning

Litteraturgennemgangen har først og fremmest kastet lys over, at vanskelige overgange til voksenlivet for unge med handicap ikke er en ukendt eller ny problematik – hverken i Danmark eller internationalt (Hughes et al., 2018; Pallisera et al., 2014; Jessen, 2013). Det er et område præget af høj kompleksitet, der karakteriseres som problemfyldt af både unge, de pårørende og fagprofessionelle.

Samlet set illustrerer litteraturgennemgangen et fortsat behov for at styrke vidensgrundlaget og blive klogere på, hvordan vi kan forbedre den svære overgang. Der findes ikke ret meget forskning *specifikt* om overgangen til voksenlivet for unge med handicap. De primære fund i forskningslitteraturen peger på, at en vellykket overgang kræver kapacitetsopbygning på flere niveauer. På *borgerniveau* skal den unge forberedes på, at det 18. år medfører selvbestemmelse, da ønsket om og evnerne til at navigere i systemet og træffe beslutninger på egne vegne ikke nødvendigvis kommer fra den ene dag til den anden. En vellykket overgang kræver også, at de pårørende har tillid til, at de kan give slip og overgive (en del af) ansvaret til den unge. Dernæst kræver overgangen kapacitetsopbygning hos de *fagprofessionelle og systemerne* til at inddrage den unge og samarbejde på tværs for herigennem at sikre en helhedsorienteret indsats med den unge i centrum. Såvel forskningslitteraturen som den danske grå litteratur peger også på kapacitetsopbygning i *det omkringliggende samfund* til i højere grad at inkludere unge med handicap – det gælder både i sociale-, uddannelses- og arbejdsmæssige arealer. Der er flere af studierne, der afrundes med anbefalinger, men ganske få undersøger, om de oplyste anbefalinger rent faktisk er virksomme i forhold til at skabe en bedre overgang (se fx Bhaumik et al., 2011; Gauthier-Boudreault et al., 2018; Leonard et al., 2016). Nedenfor opsummerer vi de temaer og tendenser, som litteraturen på nuværende tidspunkt peger på som centrale elementer for at skabe vellykkede overgange til voksenlivet for unge med handicap:

Boks 1: Opsummering af centrale tendenser i litteraturen

Elementer i en vellykket overgang til voksenlivet for unge med handicap

- Inddragelse af den unge i overgangsprocessen
 - Balance mellem de pårørendes rolle og den unges ret til selvbestemmelse
 - Tidligere planlægning og rettidig information om forandringer
 - Kontinuitet i overgangen
 - Et tværgående samarbejde, der sikrer en helhedsorienteret indsats, fx gennem:
 - Klare retningslinjer og ansvarsfordeling i overgangen
 - Samarbejds møder, hvor tværgående sager kan behandles
 - Ledelsesprioritering af det tværgående samarbejde
 - Fokus på at muliggøre den unges deltagelse i sociale aktiviteter, uddannelse og beskæftigelse i overgangen
-

3. Undersøgelsens metodiske afsæt

Nærværende litteraturgennemgang skal ikke ses som en udtømmende litteratursøgning, men derimod en målrettet videnskortlægning om overgangen til voksenlivet for unge med handicap. Litteratursøgningen er foretaget i september 2019 og er opdelt i henholdsvis forskningslitteratur og grå litteratur. Vi har afgrænset tidsperioden fra 2009 til 2019.

De væsentligste inklusionskriterier er, at det skal omhandle 1) unge med handicap, 2) som befinder sig i overgangen til voksenlivet. Det kan dog være vanskeligt at definere præcis, hvornår man som ung indtræder i voksenlivet (Salt et al., 2019; Biswas et al., 2017). I denne litteraturgennemgang har vi primært fokuseret på den juridisk fastlagte overgang i Danmark, hvor unge bliver myndige ved det 18. år¹.

Unge med handicap er en heterogen gruppe med forskellige funktionsnedsættelser, funktionsniveau, ønsker og behov. Såvel funktionsnedsættelsens omfang som personlige, sociale og familiære forhold kan tænkes at påvirke den enkeltes oplevelse af overgangssituationen. I litteratursøgningen har vi ikke eksplicit skelnet mellem type eller omfang af handicap². Vi har i stedet forsøgt at fremhæve tendenser, som i princippet *kan gøre sig gældende* for alle unge med handicap. I litteraturoversigten (bilag 1) har vi kategoriseret artiklerne efter målgruppe, hvor vi har opdelt i henholdsvis kognitive og fysiske handicap. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at langt størstedelen af forskningsartiklerne omhandler unge med kognitive handicap.

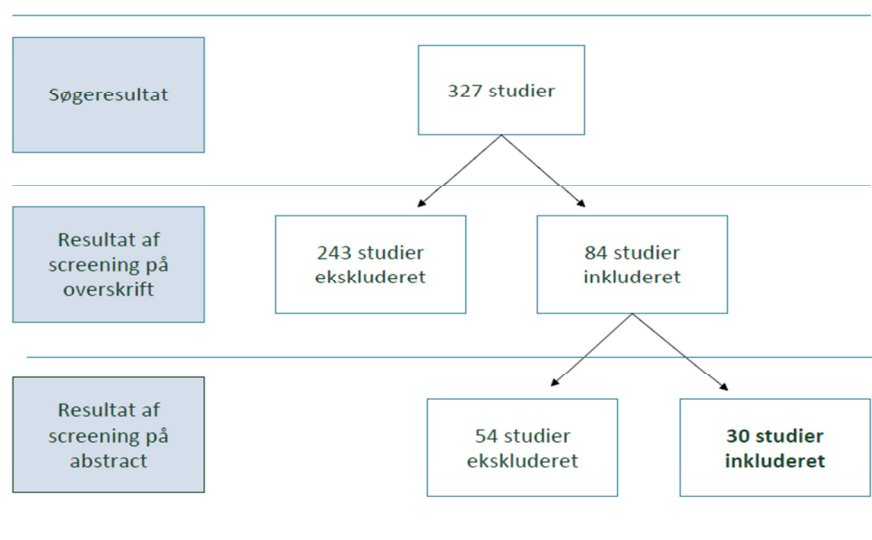
3.1 Beskrivelse af litteratursøgning

Forskningslitteraturen er afsøgt i databaserne Web of Science og PsycINFO. Vi har anvendt en søgestreng, der har omhandlet **overgangen** for **unge** med **handicap**: (Title: disab* AND transition*, All fields: young OR youth OR adolescence). Alle studier er efterfølgende screenet på såvel titel som abstract. Som illustreret i figur 1 resulterede den indledende søgning i 327 artikler, hvoraf 30 er udvalgt til gennemlæsning. Der findes generelt ikke meget forskning på området – og slet ikke i dansk eller nordisk kontekst. Derfor betegnes forskningslitteraturen som international med USA, Canada og England som mest dominerende. Langt de fleste studier er desuden kvalitative og problemfokuserede.

¹ Flere studier inkluderer unge i en specifik aldersgruppe omkring eller umiddelbart efter det 18. år (se litteraturoversigten, bilag 1).

² Metodecentret har tidligere lavet en gennemgang af litteraturen specifikt omkring overgangen for unge med autisme, se Jensen, C.H.S. (2016). *Hvordan sikres den bedste overgang til voksenlivet for personer med autisme? – En litteraturgennemgang*. Aarhus: Metodecentret.

Figur 1: Overblik over forskningslitteratursøgning

Den inkluderede grå litteratur er primært dansk. I denne kategori indgår pjecer, artikler og rapporter fra kommuner, fagorganisationer og danske handicaporganisationer om overgangen fra ung til voksen. Foruden at bidrage til en baggrundsviden, bidrager denne del af litteraturen med indsigter om, hvordan både kommuner, fagprofessionelle, pårørende og unge oplever overgangen. Samlet set er litteraturgennemgangen baseret på 50 artikler, jf. tabel 2. Litteraturen er kodet efter tema, geografisk afgrænsning, målgruppe og studietype. Denne kategorisering kan tilgås i bilag 1.

Tabel 2: Tematisk opdeling af litteratur

	International forskningslitteratur	Grå litteratur	I alt
Borgernes perspektiv	19	5	24
De unges perspektiv	11	2	13
Pårørendes perspektiv	8	3	11
Organisatorisk perspektiv	11	7	18
Øvrige relevante artikler	1	7	8
I alt	31	19	50

Note: Flere studier beskæftiger sig med flere perspektiver. Kategoriseringen er baseret på det dominerende perspektiv.

I gennemgangen har vi identificeret to overordnede perspektiver, som litteraturen primært beskæftiger sig med i overgangen til voksenlivet for unge med handicap. Det første er *borgernes perspektiv*: Hvordan oplever de unge og deres pårørende overgangen? Der kan imidlertid være en væsensforskel på de unge og deres pårørende, som ikke nødvendigvis efterspørger og fremhæver de samme elementer. Derfor er borgerperspektivet opdelt i yderligere to spor. Derudover har vi også identificeret en række studier, der forholder sig til *det organisatoriske perspektiv* og de samarbejdsrelationer og vanskeligheder, der karakteriserer overgangen. Den efterfølgende præsentation af litteraturens indsigter er baseret på disse to overordnede perspektiver.

4. Overgangen set fra borgernes perspektiv

Ét helt centralt perspektiv at medtage i kortlægningen af, hvordan man sikrer en god overgang til voksenlivet for unge med handicap, er selvsagt de unges perspektiv. Men det er ikke kun den unge, som oplever markante forandringer i forbindelse med overgangen til det 18. år. Den unges pårørende oplever også forandringer i overgangen, som ikke nødvendigvis er lig den unges (Hurd et al., 2018; Roberts et al., 2017). Derfor er kapitlet opdelt i henholdsvis *de unges perspektiv* og *de pårørendes perspektiv*. De pårørende kan omfatte forældre, familie samt plejefamilie og centrale netværkspersoner for den unge. Det fremherskende pårørendeperspektiv i den inkluderede litteratur er defineret som forældre og familie.

4.1 Overgangen set fra de unges perspektiv

Overgangen til voksenlivet beskrives i litteraturen som en af de mest komplekse udfordringer for unge med handicap (Pallisera et al., 2016; Stewart et al., 2014). De står ofte overfor flere og mere markante forandringer i forbindelse med overgangen til voksenlivet, der kan skabe bekymring og utryghed (Forte et al., 2011; Young-Southward et al., 2017; Tomlinson, 2018). I tråd hermed finder Forte og kollegaer (2011), at unge med kognitivt handicap bekymrer sig mere i overgangen til voksenlivet relativt til unge uden handicap.

Selvbestemmelse og selvopfattelse

En af de markante omvæltninger er, at den unge ved overgangen til det 18. år juridisk set er myndig. Det betyder, at den unge selv skal have kontakt med kommunen og træffe beslutninger i eget liv. Det nye ansvar kan både være tillokkende og skræmmende på samme tid (Hurd et al., 2018). Modsætningen mellem på den ene side at skulle tænke og handle selvstændigt samt tage ansvar, og på den anden side at være i et afhængighedsforhold til forældre, rådgivere og/eller pædagogisk personale, kan være en stor udfordring. Ifølge Midjo & Aune (2018) kan identitetsskabelsen i overgangen være særlig vanskelig for unge med handicap, der påvirkes i interaktionen med de fagprofessionelle. Forfatterne fremhæver, at de fagprofessionelle udtrykker ønske om, at de unge i højere grad identificerer sig med deres handicap, hvilket kan begrænse de unges mulighed for at definere sig selv.

Et canadisk studie peger på, at det er ligeså vigtigt at styrke de unges kapacitet i forhold til selvbestemmelse og identifikation af egne behov i overgangen, som at lære de 'traditionelle' voksenting fx at lave mad og styre budgetter (Stewart et al., 2014). Én måde at understøtte den unges selvbestemmelse på kan være gennem tidligere inddragelse af den unge, så de unge føler sig hørt og rustes til selv at træffe beslutninger (Leonard et al., 2016; Jessen, 2013). Der kan imidlertid være forskelle på tværs af unge med handicap i forhold til graden, hvormed de kan og vil træffe beslutninger på egne vegne (Sarkar, 2015). Ligeledes kan der være forskel på kompleksiteten af forskellige typer beslutninger. Derfor kan det være vanskeligt at finde den rette formel for deltagelsesniveau, og hver situation kræver dialog og en løsning, der reflekterer den enkelte unges ønsker og behov (ibid).

Sammenhæng og kontinuitet

Når unge med handicap bliver 18 år, betyder det, at de skal overgå fra et forvaltnings- og lovgivningsområde til et andet, hvormed de services, de modtager, ændrer karakter (Gauthier-Boudreault

et al., 2017; Pallisera et al., 2016). De unge beskriver i høj grad overgangen som brat og uden rød tråd mellem støttemulighederne på børne- og voksenområdet (Rome et al., 2015). De unge kan opleve, at velfungerende støtte ophører fra den ene dag til den anden (ibid.). Desuden oplever de færreste unge at være blevet tiltrækkeligt forberedt på, at der pludselig stilles nye forventninger til dem, fx at det for nogles vedkommende forventes, at de er i stand til at påtage sig en arbejdslederrolle i forhold til personlige hjælpere. De unge efterspørger generelt sammenhæng og kontinuitet i forbindelse med overgangen til voksenlivet (Hughes et al., 2018; Rome et al., 2015).

Hughes og kollegaer (2018) undersøger oplevelsen af kontinuitet i overgangen til voksenlivet for unge med kognitive handicap i England. De anvender Freemans (2001) seks komponenter³ i oplevelsen af kontinuitet og undersøger, hvilke de unge fremhæver som hhv. vigtige og opfyldt i overgangen til voksenlivet. Informations- og tværgående kontinuitet klassificeres begge som vigtige, men uopfyldte. Det handler blandt andet om, at væsentlig information skal deles og videregives til relevante fagprofessionelle, så de unge ikke er nødsaget til at begynde forfra og sige 'de svære ting' flere gange. Informationsdelingen er særlig vigtig i overgangen, da de unge – også i dansk kontekst – oplever et organisatorisk skift fra børneområdet til voksenområdet samtidig med, at de skal have kontakt med flere nye afdelinger. Relationel kontinuitet opleves også som vigtig, hvilket indebærer, at de unge har en fagperson/kontaktperson, der er gennemgående i overgangen. Her fremhæves primært nøglepersoner i skole-/uddannelsesregi som vigtige og til dels også rådgivere på børnehandicapområdet (Hughes et al., 2018). I dansk kontekst kan eksempelvis UU-/STU-vejlederen ses som en nøgleperson, der *kan* være gennemgående i overgangen (Socialstyrelsen & Rambøll, 2015).

Ensomhed og isolation

Forste og kollegaer (2011) finder, at unge med kognitive handicap bekymrer sig mere, og om andre ting, end unge uden handicap i forbindelse med overgangen til voksenlivet. Unge uden handicap bekymrer sig primært om ting som job og økonomi, mens bekymringerne hos unge med funktionsnedsættelse handler om relationer; de frygter at miste en, de holder af, ensomhed og ikke at kunne skabe og bevare venskaber.

Gennemgangen af litteraturen viser, at særligt tiden efter den unge forlader eller skal videre i uddannelsessystemet kan være forbundet med ensomhed, fordi de daglige rutiner brydes op (Young-Southward et al., 2017; Roberts et al., 2017; Rome et al., 2015). Tøssebro & Wendelborg finder i et norsk studie, at inklusionen af børn og unge falder op igennem uddannelsessystemet, hvor hver overgang øger og forstærker isolationen af unge med handicap (Jacobsen, 2016). Der er flere forskningsartikler, som peger på vigtigheden af relationer og venskaber i overgangen (Pallisera et al., 2016; Hurd et al., 2018). Ifølge Hurd og kollegaer (2018) skyldes vigtigheden af venskaber specifikt i overgangen blandt andet, at venskaber er en vigtig del af identitetsskabelsen og tilbyder et sted, hvor de unge oplever at være ligeværdige i relationen (ibid.: 1190ff). Flere forfattere anbefaler på den baggrund, at man har fokus på at muliggøre de unges deltagelse i forskellige samfundsmæssige og sociale aktiviteter i forbindelse med overgangen til voksenlivet (Hurd et al., 2018; Young-Southward et al., 2017; Pallisera et al., 2018).

³De seks komponenter er 1) Informationskontinuitet, 2) Tværgående kontinuitet, 3) Fleksibel kontinuitet, 4) Longitudinal kontinuitet, 5) Relationel kontinuitet, 6) Udviklingsmæssig kontinuitet.

Oversat fra Freeman, G. K., Shepherd, S., Robinson, I., Ehrich, K. & Richards, S. (2001). Continuity of Care: Report of a Scoping Exercise for the SDO Programme of NHS R&D. Summer 2000. *National Coordinating Centre for the Service Delivery and Organisation (NCCDSO)*.

Kapacitetsopbygning i det omkringliggende miljø

Stewart og kollegaer (2014) undersøger unges oplevelser med overgangen til voksenlivet og finder, at 'kompleksitet' er det overordnede tema på tværs af de unges beskrivelser. Denne kompleksitet skyldes både personlige faktorer, der er knyttet til det at have et handicap, men kompleksiteten skabes også i interaktionen mellem de personlige faktorer og det omkringliggende miljø. Forfatterne anbefaler, at man foruden fokus på kapacitetsopbygning i forhold til den enkelte unge også fokuserer på kapacitetsopbygning i det omkringliggende samfund for i højere grad at kunne inkludere unge med handicap (se også Nguyen et al., 2018; Kramer et al., 2018). Det gælder både i forhold til civilsamfundsdeltagelse og inklusion i uddannelsessektoren samt på arbejdsmarkedet.

Inklusion i foreningsliv og fritidsaktiviteter

Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) fremhæver vigtigheden af at inkludere unge med handicap i foreningslivet, så de kan drage gavn af fx uformel læring og dannelse af netværk og venskab (SUMH, 2014). Rapporten fremhæver forskellige barrierer for inklusion, som både kan ligge hos den unge selv, deres omgivelser og/eller hos foreningerne (se også Tænk tanken Nye Alliancer, 2016). SUMH (2014) peger desuden på systemiske barrierer for deltagelse; fx ledsagerordningen med et loft på 15 timer om måneden. De unge oplever, at deltagelse i foreningslivet har potentiale til at styrke deres selvtillid og give dem mulighed for at danne relationer og venskaber, som potentielt kan være en måde at reducere ensomheden i overgangen på. Fritidsaktiviteter og deltagelse i sociale aktiviteter nævnes af de unge som en vigtig del af identitetsskabelsen (Midjo & Aune, 2018).

Uddannelse og beskæftigelse

Et norsk studie konkluderer, at handicap er forbundet med socioøkonomisk ulighed, hvor unge med handicap har lavere uddannelse samt højere arbejdsløshed (Abebe et al., 2019). Samme konklusioner genfindes i Danmark (Larsen & Larsen, 2017), hvor forskelle i uddannelsesniveau mellem personer med og uden handicap har været stigende (Amilon et al., 2017). Således er andelen af personer, der har en kompetencegivende uddannelse væsentligt mindre blandt personer med handicap end blandt personer uden handicap. Generelt halter unge med handicap bagefter i uddannelsesstatistikken, men især personer med psykiske handicap ser ud til at opleve store og stigende uddannelsesmæssige barrierer. Der er også flere studerende med handicap, der dropper ud, hvilket blandt andet skyldes, at de unge ikke oplever, at der bliver taget tilstrækkeligt hensyn til deres handicap (ibid.). Det peger på et behov for at forbedre vilkårene for unge studerende med handicap.

Mange unge med handicap oplever desuden, at det er vanskeligt at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Det betyder, at unge med handicap ikke får samme mulighed for at drage gavn af de positive goder, som arbejdslivet kan afstedkomme, herunder faglig og personlig udvikling samt det sociale fællesskab på arbejdspladsen (SUMH, 2013; Abebe et al., 2019). Abebe og kollegaer (2019) konkluderer endvidere, at de unges mentale trivsel og selvpfattelse bidrager til at forklare sammenhængen mellem handicap og socioøkonomi. Derfor må man sætligt have øje for, hvordan man styrker de unges mentale trivsel og selvpfattelse i forberedelsen til voksenlivet for herigennem at forsøge at mindske den socioøkonomiske ulighed, der er forbundet med at have et handicap.

I dansk kontekst peger SUMH (2013) desuden på barrierer i mødet med jobcenteret. De oplever, at jobcentrene ikke har tilstrækkeligt fokus på handicap og ikke kender de handicapkompenserende ordninger, som fx fortrinsret eller isbryderordningen, der netop eksisterer for at hjælpe unge med handicap ud på arbejdsmarkedet (ibid.). I tråd hermed pointerer Amby (2015), at kommunerne har begrænset opmærksomhed på handicap i den lokale beskæftigelsesindsats, og at jobcentrene som hovedregel ikke har tilbud, der er målrettet ledige med handicap (Amby, 2015). Det konkluderes endvidere, at der er plads til forbedringer i virksomhedernes inklusion af mennesker med handicap, hvor der kan spores en betydelig skepsis i forhold til at ansætte mennesker med handicap (ibid.). Det tyder samlet på, at man skal kigge bredere end blot på den enkelte unge, hvis man ønsker at øge beskæftigelsesgraden for unge med handicap.

4.2 Overgangen set fra de pårørendes perspektiv

Den unges overgang til det 18. år er også forbundet med en række udfordringer for de pårørende, hvor fokus for støtten ændrer sig fra at se på familien som helhed til nu at se på den unge som et enkeltindivid. Nguyen et. al. (2018) peger på, at der er behov for kapacitetsopbygning hos pårørende og fagprofessionelles samarbejde i overgangen. Denne del af gennemgangen retter fokus mod de unges pårørende.

En stressfuld periode

Flere studier peger på, at overgangen til voksenlivet er en kritisk og stressfyldt periode for pårørende til unge med handicap (Jessen, 2013; Bhaumik et al., 2011; Gauthier-Boudreault et al., 2017). Overgangen refereres til som "det andet chok" parallelt til den oplevelse forældre i første omgang har ved overgangen til det at være en familie med et barn med handicap (Leonard et al., 2016).

Pårørende til unge med handicap er en væsentlig kapacitet i forhold til at sikre en god overgang til voksenlivet for den unge. Derfor er det essentielt at understøtte hele familiens trivsel i overgangen (Boehm et al., 2015). I et australsk studie svarer over halvdelen af forældrene, at bekymringer i forbindelse med den unges overgang til voksenlivet påvirker deres trivsel (Leonard et al., 2016).

Forældrenes ændrede rolle

Sammen med den unges 18 års fødselsdag følger en status som myndig, hvilket også ændrer forældrenes juridiske stilling, da de ikke længere er part i den unges sag. Forældrene skal nu kun inddrages, såfremt den unge aktivt ønsker det og giver samtykke hertil. Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet (DUKH) oplever, at forældrenes ændrede rolle kan blive en selvstændig problematik i overgangen (Jessen, 2013). Forældrene kan have svært ved at give slip på ansvaret, og de kan have brug for støtte til at give slip og have tiltro til den unges selvstændighed. De pårørende skal finde balancen mellem på den ene side at selvstændiggøre den unge, og samtidig sikre sig, at den unge får den nødvendige hjælp og vejledning (ibid.; Franklin et al., 2019; Biswas et al., 2017; Floyd et al., 2009). DUKH påpeger, at problematikken går begge veje. På den ene side kan forældrenes fastholdelse skyldes, at de oplever den kommunale indsats i overgangen som utilstrækkelig, hvormed de føler sig nødsaget til at tage over. På den anden side kan forældrenes manglende ønske om at give slip stå i vejen for kommunens mulighed for at iværksætte den støtte, de finder relevant (Jessen, 2013). Det er derfor essentielt, at forældrene føler sig trygge ved, at det sociale system iværksætter den nødvendige hjælp.

Diskontinuitet og ny tilgang til støtte

Som nævnt giver forældrene udtryk for, at de skal opleve at deres unge får den nødvendige støtte og information, før de reelt kan videregive ansvaret ved overgangen til det 18. år. Problemet er, at forældrene sjældent oplever, at det er tilfældet (Biswas et al., 2017; Bhaumik et al., 2011; Jessen, 2013). I et canadisk studie nævnes diskontinuitet i støtten som en af hovedproblematikkerne i overgangen, set fra forældrenes perspektiv (Gauthier-Boudreault et al., 2017).

Den unges overgang til det 18. år betyder, at fokus for støtten ændrer sig. Når den unge er under 18 år ses der på familien som helhed, mens overgangen til det 18. år medfører et fokus på den unge som et selvstændigt individ. Forældrene har ikke længere forsørgelsespligt, og kan derfor ikke modtage den hjælp, de hidtil har fået, hvorfor tabt arbejdsfortjeneste bortfalder og merudgiftsvurderingen ændres (DUKH, 2019; LEV, 2013). Forældrene kan opleve, at disse støttemuligheder ophører uden varsel. Forældrene bør derfor oplyses i god tid, da overgangen kan betyde, at de skal genintroduceres på arbejdsmarkedet eller afsøge muligheden for at gå fra deltid til fuldtid i et nuværende job.

Information og planlægning af overgangen

Gennemgangen af litteraturen peger på, at de pårørende ikke oplever, at hverken de selv eller den unge bliver inddraget tilstrækkeligt i planlægningen af overgangen (Leonard et al., 2016; Bhaumik et al., 2011; Gauthier-Boudreault et al., 2017; Jessen, 2013). De pårørende beskriver, at mangel på systematik i overgangen hindrer familierne i at opnå den nødvendige information, der kan forberede dem bedst muligt på overgangen (Gauthier-Boudreault et al., 2018). I et canadisk studie har forældre flere forslag til at imødekomme dette informationsbehov. Et forslag er et "overgangsdokument", der indeholder alle skridt i en overgang, herunder juridiske og økonomiske forandringer samt kontaktinformation på vigtige aktører i overgangsprocessen. Et andet forslag er en årlig informationsdag, hvor professionelle med forskellige funktioner i overgangen kan inviteres (ibid).

Forskningen anbefaler flere steder, at kommunikationen med de pårørende om overgangen skal være mere proaktiv (ibid., Leonard et al., 2016; Bhaumik et al., 2011). I tråd hermed har DUKH i dansk kontekst modtaget henvendelser fra forældre, der oplever, at planlægningen og koordineringen sker på bagkant. De anbefaler på den baggrund, at planlægningen til det 18. år igangsættes tidligere end tilfældet er i dag. Det drejer sig dels om at forberede forældrene og den unge i god tid, men også om at sørge for, at indsatserne er klar, når den unge fylder 18 år (Jessen, 2013). Som et særligt opmærksomhedspunkt i litteraturen kan nævnes, at det er vigtigt at planlægge den unges fraflytning fra hjemmet (Salt et al., 2019; Servicestyrelsen, 2010). Forældre og unge giver udtryk for at forvaltningen ofte kommer for sent i gang med at afklare den fremtidige boligsituation i et samarbejde, hvilket skaber utryghed og frustration (Young-Southward et al., 2017). Det kan være vanskeligt at finde en egnet bolig, der opfylder tilgængelighedsmæssige behov og andre ønsker, herunder geografisk placering (også uden for kommunen). Det at flytte hjemmefra er som oftest en proces, der kræver lang tids planlægning og udvidet rådgivning omkring muligheder og perspektiver for den unges muligheder (Pallisera et al., 2016, Midjo & Aune, 2018).

Andre familier med børn med handicap kan være en vigtig støtte i overgangen – både til praktiske råd og som følelsesmæssig støtte (Biswas et al., 2017). Forældre i Canada foreslår derfor at etablere forældregrupper, som faciliteres af en professionel i overgangen (Gauthier-Boudreault et al., 2018).

Det kan også være en måde at imødekomme den ensomhed, som nogle forældre oplever i forbindelse med den unges overgang til voksenlivet (Midjo & Aune, 2018).

Et forbedret tværgående samarbejde

Planlægning og koordination mellem de enkelte afdelinger og forvaltninger er et vigtigt element i en vellykket overgang (Bhaumik et al., 2011). De pårørende giver imidlertid udtryk for, at de forskellige afdelinger ikke arbejder sammen, og at der derved ikke iværksættes en helhedsorienteret indsats (Gauthier-Boudreault et al., 2017; Gauthier-Boudreault et al., 2018). Ifølge canadiske forældre skyldes den tidligere omtalte diskontinuitet i servicen, at de mange professionelle aktører ikke kender deres egen rolle og ansvar i overgangen. Forældrene beskriver de enkelte systemer som siloer med minimalt tværgående samarbejde (ibid.). Således kan de komplekse systemer, hvis funktion i udgangspunktet er at hjælpe familierne, i sig selv blive kilde til stress og bekymring (Leonard et al., 2016). I næste afsnit er fokus netop overgangen set fra et organisatorisk perspektiv..

5. Overgangen set fra et organisatorisk perspektiv

De fagprofessionelle peger – ligesom de unge og pårørende – på manglende kontinuitet som kendetegnende for overgangen til voksenlivet for unge med handicap (Pallisera et al., 2014; Barkholt et al., 2017). Når den unge overgår til voksenområdet medfører det i mange danske kommuner et organisatorisk skifte. Det betyder, at der skal overleveres og samarbejdes på tværs, hvilket kan give anledning til vanskeligheder i organisationen. Samtidig etableres ofte nye organisatoriske snitflader, idet nye forvaltninger og fagprofessionelle bliver involveret, når behovet for handicapkompenserende støtte, forsørgelse- og beskæftigelsesmuligheder skal vurderes (Servicestyrelsen, 2010). Overgangen til voksenlivet er derfor ikke kun kompleks for den unge, men også for de fagprofessionelle, der skal sikre inddragelse af den unge samt sammenhæng og koordination (de Camargo, 2011).

5.1 Samarbejde mellem familie og professionelle

En del af det organisatoriske perspektiv handler om samarbejdet mellem familien og de fagprofessionelle, hvor inddragelse af den unge og en tidligere igangsat overgangsproces er temaer, der går igen (Gauthier-Boudreault et al., 2018; Leonard et al., 2016; Bhaumik et al., 2011; Jessen, 2013).

Inddragelse af den unge

Det fremhæves flere steder, at en vellykket overgang kræver, at den unge inddrages i processen (Stewart et al., 2014; Pallisera et al., 2018; Servicestyrelsen, 2010). Inkludering af den unge er desuden et politisk mål på tværs af landegrænser (de Camargo, 2011). På trods heraf oplever forældre og unge ikke at blive inddraget tilstrækkeligt, hvilket indikerer et forbedringspotentiale til i højere grad at fokusere på inddragelse (Leonard et al., 2016; Bhaumik et al., 2011; Gauthier-Boudreault et al., 2017). Som tidligere beskrevet kan der være væsentlige forskelle på tværs af unge med handicap i forhold til graden, hvormed de kan og ønsker selvbestemmelse (Sarkar, 2015). Hver enkelt situation kræver derfor dialog, så man sammen kan finde frem til en løsning, der reflekterer den enkelte unges ønsker og behov for deltagelse (ibid).

Her peger litteraturen dog i retning af, at den unges selvopfattelse kan påvirkes i interaktionen med de fagprofessionelle (Midjo & Aune, 2018). Kramer og kollegaer (2018) evaluerer den sociale validitet⁴ af Projekt TEAM (Teens Making Environmental and Activity Modifikation) i USA. TEAM har fokus på at lære unge med kognitive handicap at identificere både fysiske og sociale barrierer for deres deltagelse, og dernæst at generere løsninger til at overkomme disse barrierer. Projektet indebærer både gruppesessioner, og at unge skal sætte individuelle målsætninger om deltagelse, fx i sociale arrangementer eller på arbejdsmarkedet. Projektet rummer et 'besøg' ud i samfundet, hvor den unge skal identificere og finde løsninger på de barrierer, de møder i forhold til at nå deres individuelle mål i den givne kontekst. Der afholdes ung-til-ung (peer-to-peer) mentorskaber med tidligere TEAM-deltagere. Evalueringen af projektet viser, at de unge generelt oplever, at projektet kan bidrage til selvstændiggørelse og en bedre overgang. Såvel unge som forældre fremhæver, at projektet styrker den unges deltagelse og selvtillid, fordi projektet har et eksplicit fokus på barrierer i det omkringliggende samfund – og ikke kun hos den unge selv. Forældrene efterspørger, at Projekt TEAM

⁴ Social validitet henviser til målgruppens oplevelse af vigtigheden af interventionens mål, procedurer og oplevede effekter (Kramer et al., 2018: 57).

udvides med et forældretræningselement, da familien har brug for vejledning i, hvordan de bedst støtter den unge til selvstændighed og selvbestemmelse.

Tidligere planlægning af overgangen

I et norsk studie beskriver de fagprofessionelle det som en vigtig opgave at understøtte den unge i løsrivelsesprocessen (Midjo & Aune, 2018). Den unges evner og ønske om selvbestemmelse kommer ikke fra den ene dag til den anden, men kræver et planlagt og langsomt skifte af ansvaret fra forældrene til den unge (Nguyen et al., 2018; Servicestyrelsen, 2010). En måde at understøtte denne proces på kan være gennem tidligere og løbende inddragelse af den unge. Det er gennemgående i den fremsøgte litteratur, at i særdeleshed forældrene oplever, at overgangsprocessen igangsættes for sent (Gauthier-Boudreault et al., 2018; Leonard et al., 2016; Bhaumik et al., 2011; Jessen, 2013). I et studie af Gauthier-Boudreault og kollegaer (2018) anbefaler forældrene konkret, at overgangsprocessen bør igangsættes 3 år før selve overgangen.

Der er studier, som påpeger gavnlige effekter af, at overgangsprocessen igangsættes tidligere. Cimerara og kollegaer (2014) sammenligner beskæftigelsesfrekvensen for unge med kognitive handicap i amerikanske stater, hvor overgangen påbegyndes ved hhv. 14 og 16 år. Studiet konkluderer, at en tidligere overgangsproces hænger sammen med en højere beskæftigelsesfrekvens for unge med kognitive handicap. Således har unge fra stater, der påbegynder overgangen ved 14 år, en højere beskæftigelsesfrekvens sammenlignet med unge, hvis transition først er igangsat ved det 16. år. Det tyder på, at såfremt overgangsprocessen initieres tidligere, kan den unge i højere grad forberedes på livet efter endt uddannelse. Det kan øge sandsynligheden for at komme i beskæftigelse og dermed øge de økonomiske, faglige og personlige gevinster, som en plads på arbejdsmarkedet kan afstedkomme.

Som beskrevet kan der identificeres en socioøkonomisk ulighed mellem unge med og uden handicap (Abebe, 2019). Der eksisterer således en sammenhæng mellem det at have et handicap og arbejdsløshed (ibid.; Amby, 2015; Larsen & Larsen, 2017). Med udgangspunkt i resultaterne fra Cimerara og kollegaer (2014), kunne det se ud til, at en tidligere igangsættelse og forberedelse af overgangen til voksenlivet kan være en måde, at mindske den socioøkonomiske ulighed på.

5.2 Samarbejde mellem forskellige professionelle aktører

En vellykket overgang kræver også et godt samarbejde mellem de fagprofessionelle aktører, der er involveret i overgangen. Litteraturen anerkender vigtigheden af, at de enkelte afdelinger samarbejder for herigennem at sikre en helhedsorienteret og sammenhængende overgang (Stewart et al., 2014; de Camargo, 2011; Pallisera et al., 2018). Til gengæld er der ikke mange af studierne, der beskæftiger sig med, *hvordan* det kan opnås.

Mange aktører – fælles retning?

Når unge med handicap overgår til voksenlivet medfører det ofte, at de unge får brug for hjælp fra flere forskellige og nye afdelinger, hvor der eksempelvis skal tages stilling til fremtidig forsørgelse og beskæftigelse (Tomlinson, 2018; Jessen, 2013; Barkholt et al., 2017). Det er derfor væsentligt at blive klogere på, hvordan man kan sikre samstemthed og fælles retning på tværs af forvaltninger, der kan have forskellige prioriteringer og tilgange.

Litteraturen peger først og fremmest på, at strukturerne i organisationen skal understøtte det tværgående samarbejde. De fagprofessionelle har brug for information om, hvad de enkelte aktører i overgangen foretager sig. De efterspørger, at der etableres klare retningslinjer i forbindelse med overgangen, hvor roller og ansvarsfordeling tydeliggøres (Pallisera et al., 2014). I den forbindelse kan en samarbejdsmodel med faste procedurer være virksom, så rammerne for samarbejdet formelt struktureres (se fx Socialstyrelsen & Rambøll, 2015; Fremfærd, 2018; Servicestyrelsen, 2010). Et vellykket arbejde på tværs af 'siloe' synes også at forudsætte, at det tværgående samarbejde prioriteres på alle organisatoriske niveauer. Det betyder, at den ledelsesmæssige investering og prioritering af det tværgående er vigtigt, hvis det tværgående samarbejde skal lykkes (Fremfærd, 2018; Holm-Petersen et al., 2019; Socialstyrelsen & Ankestyrelsen, 2016).

Der kan således være vanskeligheder forbundet med selve organiseringen af overgangen. Men det er også væsentligt at være opmærksom på, at der kan herske forskellige lovgivningskomplekser, prioriteringer og tankegange i de enkelte forvaltninger (Pallisera et al., 2018). Der kan opstå uenigheder og sammenstød, når fagpersoner fra forskellige afdelinger skal samarbejde om en helhedsorienteret indsats for borgeren. De uenigheder kan være vanskelige at løse på medarbejderniveau, da medarbejderne arbejder efter forskellige lovgivninger og fokusområder. Det kan i nogle tilfælde betyde, at tvisterne skubbes til det øverste organisatoriske niveau, hvilket ikke karakteriseres som befordrende for processen (Fremfærd, 2018). Derfor anbefaler Fremfærd på baggrund af projektet 'Kerneopgaven i Forandring', at man løbende har samarbejds møder, hvor tværfaglige sager behandles for herigennem at få udarbejdet en skabelon til konfliktløsning og kompromisser (ibid.). Det pointeres samtidig, at dialog om og anerkendelse af de enkelte prioriteringer er vigtigt i den proces.

Derudover skal de fagprofessionelle også have gode betingelser for løbende kommunikation. Her kan fysisk adskillelse mellem aktørerne være en barriere for vellykket kommunikation og koordinati-on. I VIVE's midtvejsevaluering af 'En plan for en sammenhængende indsats sammen med borgeren' (En plan) synes en vis grad af samlokation at være en vigtig forudsætning for løbende kommunikati-on og samarbejde (Holm-Petersen et al., 2019).

En samlet organisering

De Camargo (2011) har undersøgt systemerne i England, Tyskland og USA, og fremhæver, at samarbejds- og koordinationsvanskeligheder kan imødekommes gennem integration af forskellige systemer involveret i overgangen (se også Gauthier-Boudreault et al., 2018). I en samlet organisering samles forskellige kompetencer og medarbejdere i et særligt team eller enhed, der kan have til opgave at sikre en sammenhængende ungeindsats (KL, 2018). Der er danske kommuner, der har samlet deres indsats i særlige ungeenheder, hvor eksempelvis børne-, social-, UU og beskæftigelsesområdet er slået sammen (fx i Brønderslev & Kerteminde). I såvel inspirationskataloget fra KL som i VIVE's midtvejsevaluering af 'En plan' er resultaterne af en samlet organisering umiddelbart positive.

Men selv velmente politiske tiltag om integrerede systemer kan forløbe vanskeligt i praksis. Det afhænger i høj grad af, hvordan det implementeres og velviljen blandt de professionelle til potentielt at udvide og ændre deres roller (de Camargo, 2011). En omlægning kræver meget af medarbejderne, der foruden at skulle tage et større og bredere ansvar, også skal være relationskompetente og forandringsvillige (Holm-Petersen et al., 2019). I den forbindelse nævnes ledelse endnu en gang som en væsentlig forudsætning for en vellykket implementering (ibid.). Der kan også være et trade-off forbundet med en omorganisering, hvor flere indsatsområder lægges sammen. På den ene side kan det gøre samarbejdet og koordinationen lettere, men det kan også betyde, at fagpersoner skal æn-

dre eller udvide deres arbejdsopgaver, hvilket kan bryde med den specialisering, der er oparbejdet i de enkelte forvaltninger med samme lovgivningsmæssige fokus. De Camargo (2011) argumenterer imidlertid for, at det bliver lettere at tilpasse services til den enkelte og undgå fragmentering og dobbeltarbejde, hvis det lykkes at integrere afdelingerne.

Litteraturen peger således på, at en samlet organisering kan være én måde at imødekomme samarbejds- og koordinationsvanskeligheder på, men det er ikke en problemfri løsning. Litteraturen er på nuværende tidspunkt ikke entydig i forhold til potentielle effekter af én samlet organisering for borgerne (se fx Socialstyrelsen & Rambøll, 2015), hvilket også hænger sammen med, at flere af initiativerne ikke er færdigevalueret.

6. Opsamling

På baggrund af vores gennemgang af litteraturen kan vi først og fremmest konkludere, at der er behov for yderligere viden og forskning om overgangen til voksenlivet for unge med handicap. Flere studier afrundes med anbefalinger, men ganske få undersøger, om de oplyste anbefalinger rent faktisk er virksomme i forhold til at skabe en bedre overgang. Det er overraskende, da problemstillingerne synes at være omfattende, velkendte og gå på tværs af landegrænser og danske kommuner.

Da unge med handicap er en heterogen gruppe, kan overgangen give anledning til forskellige problemer og løsningsmodeller afhængigt af typen af handicap og funktionsniveau. I litteraturoversigten (bilag 1) fremgår det, at unge med kognitive handicap er bedst repræsenteret i den fremsøgte forskningslitteratur. Der kan ikke nødvendigvis tillægges en "one size fits all"-tilgang, men vi har forsøgt at se på nogle af de tendenser, som potentielt *kan* gøre sig gældende for alle unge med handicap.

Vi har identificeret to centrale perspektiver i overgangen: et borgerperspektiv og et organisatorisk perspektiv. Generelt peger litteraturgennemgangen på, at en vellykket overgang kræver kapacitetsopbygning på flere niveauer. På *borgerniveau* skal den unge forberedes på, at det 18. år medfører selvbestemmelse, da ønsket om og evnerne til at navigere i systemet og træffe beslutninger på egne vegne ikke nødvendigvis kommer fra den ene dag til den anden. En vellykket overgang kræver også, at de pårørende har tillid til, at de kan give slip og overgive (en del af) ansvaret til den unge. Dernæst kræver overgangen kapacitetsopbygning hos de *fagprofessionelle* og *systemerne* til at inddrage den unge og samarbejde på tværs for herigennem at sikre en helhedsorienteret indsats med den unge i centrum. Såvel forskningslitteraturen som den danske grå litteratur peger også på kapacitetsopbygning i *det omkringliggende samfund* til i højere grad at inkludere unge med handicap – det gælder både i sociale-, uddannelses- og arbejdsmæssige arealer. Nedenfor opsummeres de centrale tendenser, som litteraturen på nuværende tidspunkt peger på i forhold til at sikre en vellykket overgang:

1) Inddragelse af den unge i overgangsprocessen

En af de markante omvæltninger er, at den unge juridisk set er myndig ved det 18. år. Men den unge føler sig ikke altid tilstrækkeligt forberedt på det nye ansvar, som kan være både tillokkende og skræmmende på samme tid. De kan opleve et modsætningsforhold mellem på den side at være afhængige af andres hjælp og på den anden side blive mødt af krav om at skulle tage stilling, ansvar og handle selvstændigt. I overgangen er det derfor vigtigt at støtte den unges kapacitet til selvbestemmelse, hvor gradvis inddragelse kan bidrage til, at de unge tidligere føler sig hørt og rustes til selv at træffe beslutninger. Der kan imidlertid være væsentlige forskelle på tværs af unge i forhold til graden, hvormed de kan og ønsker selvbestemmelse. Det kan derfor være vanskeligt at finde den rette formel for inddragelse af den unge, og hver situation kræver dialog og en løsning, der reflekterer den enkelte unges ønsker og behov.

2) Balance mellem de pårørendes rolle og den unges ret til selvbestemmelse

Forældrenes/de pårørendes juridiske stilling ændres, når den unge bliver myndig. De er ikke længere part i den unges sag. De pårørende kan have vanskeligt ved at finde balancen mellem på den ene side at støtte den unge til selvstændighed og samtidig sikre, at den unge får den nødvendige hjælp og støtte. Det er derfor essentielt, at de pårørende føler sig trygge ved, at det sociale system iværksætter den nødvendige hjælp, hvilket især synes at gælde den unges fremtidige boligsituation. Det hænger også sammen med nedenstående punkt om tidligere planlægning af overgangen, og drejer sig dels om at forberede de pårørende og den unge i god tid, men også om at sørge for, at indsatserne er klar, når den unge fylder 18 år.

3) Tidligere planlægning og rettidig information om forandringer

Selvom overgangen til det 18. år er en vigtig skæringsdato, så bør overgangen ses som en proces fremfor en enkeltstående begivenhed. Der er et studie, som peger på gavnlige effekter af en tidligere igangsat overgangsproces for de unges beskæftigelsesfrekvens. Derudover medfører overgangen ændringer i den lovgivning, som støtten vurderes ud fra, som den unge og de pårørende skal forberedes rettidigt på. For forældrene bortfalder eksempelvis tabt arbejdsfortjeneste, mens ændringerne for nogle unge kan medføre krav om, at den unge skal være i stand til at påtage sig en arbejdslederrolle i forhold til personlige hjælpere. Såvel de pårørende som de fagprofessionelle efterspørger klare retningslinjer og et "overgangsdokument", der indeholder alle skridt i en overgang, herunder juridiske og økonomiske forandringer samt kontaktinformation på vigtige aktører i overgangsprocessen.

4) Kontinuitet i overgangen

Overgangen er ofte forbundet med organisatoriske skift og kontakt med helt nye afdelinger. Både forældre og unge oplever overgangen som brat og ukoordineret. De efterspørger kontinuitet, herunder at væsentlig information skal deles og videregives til relevante fagprofessionelle, så den unge ikke er nødsaget til at begynde forfra og sige 'svære ting' flere gange. Men det handler også om relationel kontinuitet, hvor én nøgleperson, som er gennemgående i overgangen, fremhæves som et positivt element.

5) Et tværgående samarbejde, der sikrer en helhedsorienteret indsats

Det organisatoriske skifte og kontakten med helt nye afdelinger sætter høje krav til et tværgående samarbejde mellem de fagprofessionelle. I litteraturen peges der på, at faste procedurer, klare retningslinjer og tydelig ansvarsfordeling kan være virksomt. Samarbejde mellem afdelinger med forskellige prioriteringer og lovkomplekser kan give anledning til uenigheder, som kan være vanskelige at løse på medarbejderniveau. Her kan samarbejds møder, hvor tværgående uenigheder drøftes, være gavnlige. Ledelsesprioritering fremhæves også som en central faktor for, at strukturer og visioner kan understøtte tværgående samarbejde. Én samlet organisering af afdelinger involveret i overgangen synes desuden at rumme potentiale til at skabe sammenhængende forløb. Men det er ikke uden vanskeligheder i implementeringen og kan bryde med den specialisering, der er opbygget i afdelinger, der arbejder med samme lovkompleks. Den fremsøgte litteratur giver således ikke anledning til en entydig anbefaling i forhold til en organisering, der understøtter det tværgående samarbejde.

6) Fokus på den unges deltagelse i sociale aktiviteter, uddannelse og beskæftigelse i overgangen

Overgangen til voksenlivet er en tid præget af opbrud, og som derfor kan være forbundet med ensomhed for unge med handicap. Flere studier anbefaler derfor, at man har fokus på at muliggøre de unges deltagelse i fritids- og sociale aktiviteter samt foreninger i overgangen. Relationer og venskaber er vigtige for de unges identitetsskabelse, da det tilbyder et sted, hvor de unge kan være sig selv og ligeværdige i relationen. Der kan både identificeres barrierer hos den unge selv, i omgivelserne og mere systemiske barrierer, som eksempelvis loftet på ledsagerordningen på 15 timer om måneden. Samtidig viser studier, at unge med handicap har lavere uddannelses- og beskæftigelsesgrad. Der må derfor være fokus på at styrke de unges mulighed for at deltage på lige vilkår i samfundslivet fx ved at øge fokus på fastholdelse på uddannelsesinstitutioner. Ligeledes må unge med handicap inkluderes bedre i den lokale beskæftigelsesindsats, hvor der kan skabes fleksible tilbud suppleret med de kompenserende muligheder, der er målrettet arbejdsmarkedet.

7. Referencer

- Abebe, D. S., Helseth, S. & Andenaes, R. (2019). Socio-Economic Gradients and Disability During The Transition to Young Adulthood: A Longitudinal Survey and Register Study in Norway. *International Journal of Disability, Development and Education*, 66 (1): 99-110.
- Amby, F. (2015). *Målgruppen der forsvandt – Handicapområdets position i dansk beskæftigelsespolitik og hvordan ledige med handicap kan komme i ordinær beskæftigelse*, Frydenlund, København.
- Amilon, A., Bojsen, L.B., Østergaard, S.V. & Rasmussen, A.H. (2017). *Personer med handicap. Hverdagsliv og levevilkår 2016*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Barkholt, N. C., Justesen, M. S. & Frick, S. (2017). Vigtig støtte skal hjælpe unge med handicap ind i voksenlivet. *Dansk Socialrådgiverforening*. <https://socialraadgiverne.dk/blog/debatindlaeg/vigtig-stoette-skal-hjaelpe-unge-handikap-voksenlivet/> (24.10.2019).
- Bhaumik, S., Watson, J., Barrett, M., Raju, B., Burton, T. & Forte, J. (2011). Transition for Teenagers With Intellectual Disability: Carers' Perspectives. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 8 (1): 53-61.
- Biswas, S., Tickle, A., Golijani-Moghaddam & Almack, K. (2017). The transition into adulthood for children with severe intellectual disability: parents' views. *International Journal of Developmental Disabilities*, 63 (2): 99-109.
- Boehm, T. L., Carter, E. W. & Taylor, J. L. (2015). Family Quality of Life During the Transition to Adulthood for Individuals With Intellectual Disability and/or Autism Spectrum Disorders. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 120 (5): 395-411.
- de Camargo, O. K. (2011). Systems of care: transition from the bio-psycho-social perspective of the International Classification of Functioning, Disability and Health. *Child: Care, Health and Development*, 37 (6): 792-799.
- Cimera, R. E., Burgess, S. & Bedesem, P. L. (2014). Does Providing Transition Services by Age 14 Produce Better Vocational Outcomes for Students With Intellectual Disability? *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 39 (1): 47-54.
- Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet (DUKH) (2019). Værd af vide om overgangen – Fra barn til voksen. *Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet*.
- Floyd, F. J., Costigan, C. L. & Piazza, V. E. (2009). The Transition to Adulthood for Individuals with Intellectual Disability. *International Review of Research in Mental Retardation*, 37: 31-59.
- Forte, M., Jahoda, A. & Dagnan, D. (2011). An anxious time? Exploring the nature of worries experienced by young people with a mild to moderate intellectual disability as they make the transition to adulthood. *British Journal of Clinical Psychology*, 50 (4): 398-411.

Franklin, M. S., Beyer, L. N., Brotkin, S. M., Maslow, G. R., Pollock, M. D., Docherty, S. L. (2019). Health Care Transition for Adolescent and Young Adults with Intellectual Disability: Views from the Parents. *Journal of Pediatric Nursing*, 47: 148-158.

Fremfærd (2018). Kerneopgaven i forandring – 9 punkter til at gøre det umulige: Samarbejde på tværs af siloer. *Fremfærd*. <https://vpt.dk/jobcenter/9-punkter-til-gore-det-umulige-samarbejde-pa-tvaers-af-siloer> (24.10.2019).

Gauthier-Boudreault, C., Couture, M. & Gallagher, F. (2018). How to facilitate transition to adulthood? Innovative solutions from parents of young adults with profound intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31 (S2): 215-223.

Gauthier-Boudreault, C., Gallagher, F. & Couture, M. (2017). Specific needs of families of young adults with profound intellectual disability during and after transition to adulthood: What are we missing? *Research in Developmental Disabilities*, 66: 16-26.

Holm-Petersen, C., Buch, M. S., Slottved, M., Strandby, M. W., Clausen, S. J. & Sørensen, M. L. (2019). *En plan for sammenhængende indsats sammen med borgeren – Midtvejsevaluering af et frikommuneforsøg (2016-2020)*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Hughes, J., Davies, S., Chester, H., Clarkson, P., Stewart, K. & Challis, D. (2018). Learning disability services: user views on transition planning. *Tizard Learning Disability Review*, 23 (3): 150-158.

Hurd, C., Evans, C. & Renwick, R. (2018). "Having friends is like having marshmallows": Perspectives of transition-aged youths with intellectual and developmental disabilities on friendship. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31 (6): 1186-1196.

Jakobsen, S. E. (2016). Funksjonshemmede unge faller mer og mer utenfor. <https://forskning.no/sprak-barn-og-ungdom-skole-og-utdanning/funksjonshemmede-unge-faller-mer-og-mer-utenfor/429647> (24.10.2019).

Jessen, M. (2013). Overgangssager set ud fra borgerens perspektiv. *Uden for Nummer*, 27 (14): 4-11.

Kommunernes Landsforening (KL) (2018). Sammenhængende ungeindsats – Kommunale eksempler. KL.

Kramer, J. M., Hwang, I., Helfrich, C. A., Samuel, P. S., Carrellas, A. & the YELL Lab Project TEAM Youth Research Collaborators (2018). Evaluating the Social Validity of Project TEAM: A Problem-Solving Intervention to Teach Transition Age Youth with Developmental Disabilities to Resolve Environmental Barriers. *International Journal of Disability, Development and Education*, 65 (1): 57-75.

Larsen, M. R. & Larsen, M. (2017). Handicap, beskæftigelse og uddannelse i 2016. *SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd*.

Leonard, H., Foley, K., Pikora, T., Bourke, J., Wong, K., McPherson, L., Lennox, N. & Downs, J. (2016). Transition to adulthood for young people with intellectual disability: the experiences of their families. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 25 (12): 1369-1381.

LEV – udvikling for udviklingshæmmede (2013). Hånd om paragrafferne /2 - 18 år... og hvad så? *Landsforeningen LEV*.

Midjo, T. & Aune, K. E. (2018). Identity constructions and transition to adulthood for young people with mild intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, 22 (1): 33-48.

Nguyen, T., Stewart, D. & Gorter, J. W. (2018). Looking back to move forward: Reflections and lessons learned about transitions to adulthood for youth with disabilities. *Child: Care, Health and Development*, 44 (1): 83-88.

Pallisera, M., Vilà, M., Fullana, J., Castro, M., Puyaltó, C. & Díaz-Garolera, G. (2018). Proposals for improving the transition process of young people with intellectual disabilities in Spain: insights from focus groups of professionals, young people and their families. *European Journal of Special Needs Education*, 33 (3): 287-301.

Pallisera, M., Fullana, J., Puyaltó, C. & Vilà, M. (2016). Changes and challenges in the transition to adulthood: views and experiences of young people with learning disabilities and their families. *European Journal of Special Needs Education*, 31 (3): 391-406.

Pallisera, M., Vilà, M. & Fullana, J. (2014). Transition to adulthood for young people with intellectual disability: Exploring transition partnerships from the point of view of professionals in school and postschool services. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 39 (4): 333-341.

Roberts, H., Ingold, A., Liabo, K., Manzotti, G., Reeves, D. & Bradby, H. (2017). Moving on: Transitions out of care for young people with learning disabilities in England and Sweden. *British Journal of Learning Disabilities*, 46 (1): 54-63.

Rome, A., Hardy, J., Richardson, J. & Shenton, F. (2015). Exploring Transitions with Disabled Young People: Our experiences, Our Rights and Our Views. *Child Care in Practice*, 23 (3): 287-294.

Salt, E., Melville, C. & Jahoda, A. (2019). Transitioning to adulthood with a mild intellectual disability – Young people's experiences, expectations and aspirations. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32 (4): 901-912.

Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) (2014). Det behøver ikke være så svært – en undersøgelse af foreningslivets værdi for unge med handicap og de barrierer, som de møder på vejen dertil. *Sammenslutningen af Unge Med Handicap*.

Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) (2013). Fra uddannelse til arbejdsmarked – en undersøgelse af muligheder og barrierer for nyuddannede med handicap. *Sammenslutningen af Unge Med Handicap*.

Sarkar, T. (2015). Intellectual and developmental disability: Transition to adulthood and decision making process. *International Journal of Child Health and Human Development*, 8 (4): 517-527.

Seeman, J. & Johansen, M. (2013). Unge i organisatorisk grænseland – Organisering, samarbejdsstrategier, tillid og ledelse. *Uden for Nummer*, 27 (14): 14-21.

Servicestyrelsen (2010). Håndbog for sagsbehandlere – Overgange for unge med handicap. *Servicestyrelsen*.

Socialstyrelsen & Ankestyrelsen (2016). Analyserapport: Hedensted Kommune – Task forcen på handicapområdet. *Socialstyrelsen*.

Socialstyrelsen & Rambøll (2015). Unge med psykiske vanskeligheder – Overgang fra barn til voksen – Slutrapport. *Socialstyrelsen*.

Stewart, D., Law, M., Young, N. L., Forhan, M., Healy, H., Burke-Gaffney, J. & Freeman, M. (2014). Complexities during transitions to adulthood for youth with disabilities: person-environment interactions. *Disability and Rehabilitation*, 36 (23): 1998-2004.

Tomlinson, S. R. L. (2018). Commentary on "learning disability services: user views on transition planning". *Tizard Learning Disability Review*, 23 (3): 159-163.

Tænketanken Nye Alliancer (2016). Strategi for nye alliancer.

Young-Southward, G., Cooper, S. & Philo, C. (2017). Health and wellbeing during transition to adulthood for young people with intellectual disabilities: A qualitative study. *Research in Developmental Disabilities*, 70: 94-103.

METODECENTRET

Center for Innovation & Metodeudvikling

Bilag 1. Tematisk oversigt over litteraturen

1. Borgeres erfaringer – De unges perspektiv

Forskningslitteratur					
Forfatter	Årstal	Titel	Geografisk afgrænsning	Målgruppe (funktionsnedsættelse)	Studietype
Floyd, F. J., Costigan, C. L. & Piazza, V. E.	2009	The Transition to Adulthood for Individuals with Intellectual Disability	USA	Unge med kognitive handicap (18-33 år)	Longitudinelt studie
Forte, M., Jahoda, A. & Dagnan, D.	2011	An anxious time? Exploring the nature of worries experienced by young people with a mild to moderate intellectual disability as they make the transition to adulthood	Skotland	Unge med milde til moderate handicap (17-20 år)	Komparativ interviewundersøgelse
Hughes, J., Davies, S., Chester, H., Clarkson, P., Stewart, K. & Challis, D.	2018	Learning disability services: user views on transition planning	England	Unge med kognitive handicap	Kvalitativ interviewundersøgelse
Hurd, C., Evans, C. & Renwick, R.	2018	"Having friends is like having marshmallows": Perspectives of transition-aged youths with intellectual and developmental disabilities on friendship	Canada	Unge med kognitive handicap (20-24 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Pallisera, M., Fullana, J., Puyaltó, C. & Vilà, M.	2016	Changes and challenges in the transition to adulthood: views and experiences of young people with learning disabilities and their families	Spanien	Unge med kognitive handicap (17-23 år)	Kvalitativt casestudie
Roberts, H., Ingold, A., Liabo, K., Manzotti, G., Reeves, D. & Bradby, H.	2017	Moving on: Transitions out of care for young people with learning disabilities in England and Sweden	England & Sverige	Unge med kognitive handicap (16-24 år)	Videnskortlægning og kvalitativ interviewundersøgelse

Rome, A., Hardy, J., Richardson, J. & Shenton, F.	2015	Exploring Transitions with Disabled Young People: Our experiences, Our Rights and Our Views	England	Unge med handicap (12-19 år)	Kvalitativ evaluering
Salt, E., Melville, C. & Jahoda, A.	2019	Transitioning to adulthood with a mild intellectual disability – Young people's experiences, expectations and aspirations	Skotland	Unge med milde kognitive handicap (15-18 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Stewart, D., Law, M., Young, N. L., Forhan, M., Healy, H., Burke-Gaffney, J. & Freeman, M.	2014	Complexities during transitions to adulthood for youth with disabilities: person-environment interactions	Canada	Unge med handicap (19-30 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Tomlinson, S. R. L.	2018	Commentary on "learning disability services: user views on transition planning"	England	Unge med kognitive handicap	Kommentar
Young-Southward, G., Cooper, S. & Philo, C.	2017	Health and wellbeing during transition to adulthood for young people with intellectual disabilities: A qualitative study	Skotland	Unge med kognitive handicap (16-27 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Grå litteratur					
Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH)	2014	Det behøver ikke være så svært – en undersøgelse af foreningslivets værdi for unge med handicap og de barrierer, som de møder på vejen dertil	Danmark	Unge med handicap	Erfaringsopsamling
Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH)	2013	Fra uddannelse til arbejdsmarked – en undersøgelse af muligheder og barrierer for nyuddannede med handicap	Danmark	Unge med handicap	Videnskortlægning

2. Borgeres erfaringer – De pårørendes perspektiv

Forskningslitteratur					
Forfatter	Årstal	Titel	Geografisk afgrænsning	Målgruppe (funktionsnedsættelse)	Studietype
Bhaumik, S., Watson, J., Barrett, M., Raju, B., Burton, T. & Forte, J.	2011	Transition for Teenagers With Intellectual Disability: Carers' Perspectives	England	Unge med kognitive handicap (16-19 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse

Biswas, S., Tickle, A., Golijani-Moghaddam, N. & Almack, K.	2017	The transition into adulthood for children with severe intellectual disability: parents' views	England	Unge med omfattende kognitive handicap	Kvalitativ interviewundersøgelse
Boehm, T. L., Carter, E. W. & Taylor, J. L.	2015	Family Quality of Life During the Transition to Adulthood for Individuals With Intellectual Disability and/or Autism Spectrum Disorders	USA	Unge med kognitive handicap (13-21 år)	Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse
Franklin, M. S., Beyer, L. N., Brotkin, S. M., Maslow, G. R., Pollock, M. D., Docherty, S. L.	2019	Health Care Transition for Adolescent and Young Adults with Intellectual Disability: Views from the Parents	USA	Unge med kognitive handicap (18-33 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Gauthier-Boudreault, C., Couture, M. & Gallagher, F.	2018	How to facilitate transition to adulthood? Innovative solutions from parents of young adults with profound intellectual disability	Canada	Unge med omfattende kognitive handicap (18-26 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Gauthier-Boudreault, C., Gallagher, F. & Couture, M.	2017	Specific needs of families of young adults with profound intellectual disability during and after transition to adulthood: What are we missing?	Canada	Unge med omfattende kognitive handicap (18-26 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Henninger, N. A. & Taylor, J. L.	2014	Family Perspectives on a Successful Transition to Adulthood for Individuals With Disabilities	USA	Unge med kognitive og/eller fysiske handicap	Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse
Leonard, H., Foley, K., Pikora, T., Bourke, J., Wong, K., McPherson, L., Lennox, N. & Downs, J.	2016	Transition to adulthood for young people with intellectual disability: the experiences of their families	Australien	Unge med kognitive handicap	Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse, inkl. åbne svarkategorier
Grå litteratur					
Jacobsen, S. E. (Forskning.no)	2016	Funksjonshemmede unge faller mer og mer utenfor	Norge	Familier med børn med handicap	Artikel
Jessen, M. Dansk Socialrådgiverforening	2013	Overgangssager set ud fra borgerens perspektiv	Danmark	Unge med handicap	Artikel
LEV – Udvikling for udviklingshæmmede	2013	Hånd om paragrafferne /2 – 18 år...og hvad så?	Danmark	Unge med handicap	Pjece

3. Organisatorisk perspektiv

Forskningslitteratur					
Forfatter	Årstal	Titel	Geografisk afgrænsning	Målgruppe (funktionsnedsættelse)	Studietype
Abebe, D. S., Helseth, S. & Andenaes, R.	2019	Socio-Economic Gradients and Disability During The Transition to Young Adulthood: A Longitudinal Survey and Register Study in Norway	Norge	Unge med handicap	Longitudinelt survey og registerstudie
de Camargo, O. K.	2011	Systems of care: transition from the bio-psycho-social perspective of the International Classification of Functioning, Disability and Health	Nordamerika & EU (Tyskland & England)	Unge med handicap	Deskriptiv analyse af handicappolitikker
Cimera, R. E., Burgess, S. & Bedesem, P. L.	2014	Does Providing Transition Services by Age 14 Produce Better Vocational Outcomes for Students With Intellectual Disability?	USA	Unge med kognitive handicap	Kvantitativt komparativt studie
Erickson, G. A. & MacMillan, R.	2018	Disability and the transition to early adulthood: A life course contingency perspective	USA	Unge med handicap	Kvantitativt registerstudie
Francis, G. L., Gross, J. M. S. & Magjera, L., Schmalzried, J., Monroe-Gulick, A. & Reed, S.	2018	Supporting Students With Disabilities, Families and Professionals to Collaborate During the Transition to Adulthood	USA	Unge med handicap	Teoretisk review
Kramer, J. M., Hwang, I., Helfrich, C. A., Samuel, P. S., Carrellas, A. & the YELL Lab Project TEAM Youth Research Collaborators	2018	Evaluating the Social Validity of Project TEAM: A Problem-Solving Intervention to Teach Transition Age Youth with Developmental Disabilities to Resolve Environmental Barriers	USA	Unge med kognitive handicap (14-22 år)	Evaluering af Projekt TEAM
Midjo, T. & Aune, K. E.	2018	Identity constructions and transition to adulthood for young people with mild intellectual disabilities	Norge	Unge med milde kognitive handicap (18-24 år)	Kvalitativ interviewundersøgelse
Nguyen, T., Stewart, D., & Gorter J. W.	2018	Looking back to move forward: Reflections and lessons learned about transitions to adulthood for youth with disabilities	Canada	Unge med handicap (12-25 år)	Review af overgangsstudier foretaget af <i>CanChild</i> siden 2009
Pallisera, M., Vilà, M., Fullana, J., Castro, M., Puyaltó, C.	2018	Proposals for improving the transition process of young people with intellectual disabilities in	Spanien	Unge med kognitive handicap	Kvalitativ interviewundersøgelse

& Díaz-Garolera, G.		Spain: insights from focus groups of professionals, young people and their families			
Pallisera, M., Vilà, M. & Fullana, J.	2014	Transition to adulthood for young people with intellectual disability: Exploring transition partnerships from the point of view of professionals in school and postschool services	Spanien & Catalonien	Unge med kognitive handicap	Kvalitativ interviewundersøgelse
Sarkar, T.	2015	Intellectual and developmental disability: Transition to adulthood and decision making process	USA	Unge med kognitive handicap	Erfaringsopsamling
Grå litteratur					
Barkholt, N. C., Justesen, M. S. & Frick, S. Dansk Socialrådgiverforening	2017	Vigtig støtte skal hjælpe unge med handicap ind i voksenlivet	Danmark	Unge med handicap	Debatindlæg bragt i Politiken
Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet (DUKH)	2019	Værd at vide om overgangen – Fra barn til voksen	Danmark	Unge med kognitive og fysiske handicap	Guide
Fremfærd	2018	Kerneopgaven i forandring – 9 punkter til at gøre det umulige: Samarbejde på tværs af siloer	Danmark	Udsatte borgere	Artikel
Iversen, K., Kloppenborg, H. S. & Thau, M.	2019	Kommunernes perspektiver på centrale udfordringer på børne- og ungeområdet – Kortlægning af området for udsatte børn og unge samt børn og unge med handicap	Danmark	Udsatte børn og unge samt unge med handicap	Rapport Landsdækkende spørgeskemaundersøgelse
Kommunernes Landsforening (KL)	2018	Sammenhængende ungeindsats – Kommunale eksempler	Danmark	Alle unge (under 25)	Inspirationskatalog
Seemann, J. & Johansen, M.	2013	Unge i organisatorisk grænseland – Organisering, samarbejdsstrategier, tillid og ledelse	Danmark	Udsatte unge (18-årige)	Artikel DS
Servicestyrelsen	2010	Håndbog for sagsbehandlere – Overgange for unge med handicap	Danmark	Unge med handicap	Håndbog

4. Øvrig litteratur

Forskningslitteratur					
Forfatter	Årstal	Titel	Geografisk afgrænsning	Målgruppe (Funktionsnedsættelse)	Studietype
Amby, F.	2015	Målgruppen der forsvandt - Handicapområdets position i dansk beskæftigelsespolitik og hvordan ledige med handicap kan komme i ordinær beskæftigelse	Danmark	Borgere med handicap	Kvalitativ og kvantitativ undersøgelse
Grå litteratur					
Amilon, A., Bojsen, L.B., Østergaard, S.V. & Rasmussen, A.H.	2017	Personer med handicap. Hverdagsliv og levevilkår 2016	Danmark	Borgere med handicap	Rapport
Holm-Petersen, C., Buch, M. S., Slottved, M., Strandby, M. W., Clausen, S. J. & Sørensen, M. L.	2019	Én plan for en sammenhængende indsats sammen med borgeren – Midtvejsevaluering af et frikommuneforsøg (2016-2020)	Danmark	Borgere med komplekse udfordringer	Midtvejsevaluering
Jappe, E. Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet (DUKH)	2015	Hvilke muligheder for hjælp har forældre til hjemmeboende voksne med nedsat funktionsevne?	Danmark	Borgere med handicap	Vejledning Praksisnyt fra DUKH
Larsen, M. R. & Larsen, M.	2017	Handicap, beskæftigelse og uddannelse i 2016	Danmark	Borgere med handicap	Rapport
Socialstyrelsen & Ankestyrelsen	2016	Analyserapport: Hedensted Kommune – Task forcen på handicapområdet	Danmark	Borgere med handicap	Analyse af kommunens praksis
Socialstyrelsen & Rambøll	2015	Unge med psykiske vanskeligheder – overgang fra barn til voksen	Danmark	Unge med psykiske vanskeligheder	Evaluering
Tænketanken Nye Alliancer	2016	Strategi for nye alliancer	Danmark	Borgere med handicap	Strategi

METODECENTRET
Center for Innovation & Metodeudvikling

